

Savigalbos grupių veiklos aspektai: Italijos patirtis

Lijana Gvaldaitė

Socialinių mokslų (edukologijos) doktorantė
Vilniaus universiteto Edukologijos katedra
Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
Tel. (85) 267 52 44
Mob. 8 611 54 224

Straipsnyje aptariama savivalbos grupių svarba, nagrinėjama savivalbos reiškinių ištakos ir plėtra tarptautiniu kontekstu, pateikiami šių grupių tipai. Aptariamas atliktas kokybinio pobūdžio pusiau struktūrinis interviu su Lombardijos (Italija) savivalbos grupių ekspertais ir dalyviais. Tyrimo rezultatai išryškino savivalbos grupių poveikį dalyvių asmeniniam ir bendruomeniniam gyvenimui.

Įvadas

Socialinės politikos ekspertai teigia, kad reikia skatinti naujų solidarumo formų ir iniciatyvų, veiksmingesnių, labiau prieinamų ir organizuotų, plėtrą. Viena iš tokių formų – savivalbos grupės ir asociacijos, pradėtos kurti ir plėtoti pasaulyje vos prieš keletą dešimtmečių. Šių grupių veikla ypatinga tuo, kad remiasi savanorystės ir solidarumo principais, o jos dalyviai tuo pačiu yra naudos davėjai ir gavėjai. Davėjų ir gavėjų sutaptis savivalbą paverčia ne paslauga, bet procesu, reiškiniu, skirtu kurti socialinę gerovę ir ją išsaugoti. Šis reiškinys įgyja moralinės paramos formą, kai grupėse dalyvaujantys asmenys, paliesti tų pačių aplinkybių – kančios, socialinių problemų, stigmų, padeda vieni kitiems, be to, įsitraukdami į pagalbą sau procesą, jie siekia realizuoti vertybes, nepaisant pelno siekimo ir socialinių priešta-

ravimų logikos, vyraujančios mūsų dabarties visuomenėje.

Italijoje savivalbai tenka svarbi vieta socialinės paramos kontekstu. Manytina, kad tokių iniciatyvų išplitimą šioje šalyje, be abejo, lėmė ir gilios krikščioniškosios ir humanistinės tradicijos, gerai organizuota nevyriausybių organizacijų veikla, savanorystės populiarumas, subsidiarus valstybės vaidmuo. Tačiau skirtingai negu kitose Vakarų šalyse, dalis tokių grupių Italijoje buvo įkurtos ir valstybės socialinių tarnybų arba buvo jų paskatintos, bet veikia kaip neformalios organizacijos.

Lietuvoje pastarąjį dešimtmetį vis daugiau atsiranda savivalbos grupių, tačiau jos yra mažai žinomos visuomenėje, gana uždaros, nebendradarbiauja tarpusavyje, o ir profesionalai nelinkę jomis pasinaudoti, integruoti jas į teikiamą pagalbą klientams. Italų patirtis gali būti naudinga mūsų šalies pagalbos specialistams

ir jos gavėjams, nes parodo ne tik šios „pigios“ paramos svarbą, bet ir jų socialinės plėtros perspektyvą: kaip kartu susitelkę žmonės gali siekti socialinių pasikeitimų, kurti naują socialinę kultūrą, iškeliančią žmogaus vertę.

Straipsnio autorė atliko Italijos Lombardijos regiono trijų savivalbos grupių tyrimą.

Tyrimo objektas – ekspertų ir savivalbos grupės dalyvių patirtis, sukaupta Italijoje.

Tyrimo tikslas – atskleisti savivalbos grupių veiklos poveikį dalyvių asmeniniam ir bendruomeniniam gyvenimui.

Uždaviniai:

- nustatyti savivalbos grupių dalyvių motyvaciją;
- atskleisti gaunamos pagalbos pobūdį;
- nustatyti ryšių atsiradimo svarbą grupėje ir išsiaiškinti savivalbos grupių įtaką asmeninio ir šeimos gyvenimo pasikeitimams;
- sužinoti savivalbos grupių dalyvių įsitraukimo į visuomeninius ir bendruomeninius procesus mastą.

Šio straipsnio tikslai – pateikti savivalbos grupių apibrėžtis, informaciją apie savivalbos grupių istoriją ir jų tipus bei išryškinti grupių veiklos aspektus, atsižvelgiant į Italijos patirtį.

Tyrimo metodai. Naudoti mokslinės literatūros, organizacijų, kurioms priklauso savivalbos grupės, dokumentų analizė, pusiau struktūrinio interviu metodas, padedantis atskleisti dalyvaujančiųjų savivalbos grupėse motyvus, požiūrį ir patirtį.

Savivalbos grupių apibūdinimas. Dar prieš 30 metų A. Katz ir E. Bender savivalbos grupes apibrėžė kaip nedideles grupes, besiremiančias savanorystės principais, sudarytas iš lygiateisių asmenų, kurie reguliariai susitinka, kad užsitikrintų abipusę pagalbą, siekdami patenkinti bendrus poreikius ir kartu išgyventi kokią nors gyvenimo problemą ar trukdį arba norėdami kurti asmeninius arba socialinius pasi-

keitimus. Šių grupių iniciatoriai ir dalyviai įsitikinę, kad jų poreikiai nėra arba negali būti patenkinti socialinių institucijų (Katz, Bender, 1976). Savivalbos grupėms būdingas dalyvių santykių artumas ir skatinama grupės narių atsakomybė (Folgeraiter, 2000).

Remiantis minėtų mokslininkų apibūdinimais, verta išskirti kai kuriuos savivalbos grupės būdingus aspektus:

Nedidelės grupės struktūros. Grupė suteikia dalyviams saugumą, kai kurių poreikių patenkinimą, kurio būtų neįmanoma pasiekti kitomis priemonėmis. Grupės nėra didelės, susideda iš 5–12 narių, kadangi jų tikslas – palengvinti abipusę identifikaciją ir suteikti galimybę visiems nariams aktyviai dalyvauti.

Paritetinė grupės struktūra. Lyderiavimas šiose grupėse yra horizontalus arba lygiateisis. Tai nereiškia, kad grupei nėra vadovaujama, dažnai vadovavimas yra net formaliai pripažintas. Grupėms vadovauja profesionalai arba vienas grupės dalyvis. Svarbu, kad lyderiavimas yra dinamiškas, atviras, atsižvelgiama į visų grupės dalyvių indėlį ir jis įvertinamas. Paritetinė savivalbos grupės struktūra aiškiai skiriasi nuo tradicinių terapinių modelių.

Savitarpio pagalba. Tai yra savivalbos grupių „revoliucinis“ aspektas: savitarpio pagalbą įmanoma realizuoti tik suteikiant pagalbą žmogui, kuris atsiduria panašioje sudėtingoje situacijoje. Šiose grupėse visi yra „potencialūs profesionalai“, t. y. galintys suteikti pagalbą.

Pažymėtina, kad pirmasis teorinis veikalas apie savivalbos mechanizmus pasiūlytas Reismano 1965 metais (Di Nicola, 2000). Jis paskelbė „padedančiojo terapijos“ (angl. *helper therapy*) principą, pagal kurį kiekviename pagalbos procese turėtų egzistuoti „bumerango“ (angl. *boomerang*) efektas, kuris reiškia, kad tas, kuris padeda, gauna tą patį, arba tas, kuris nori pakeisti asmenį, iš tikrųjų keičiasi pats. Svarbu pabrėžti, kad toks principas veikia

kiekviename pagalbos procese, net ir tame, kuri organizuoja specialistai. Manoma, padedančiojo terapija ir dabar yra savivalbos grupių pagrindas, o kiekvienas dalyvaujantis pamažu gali save išbandyti padėjėjo (angl. *helper*) vaidmenyje (Secondulfo, Di Nicola, 2000). Tai, anot daugelio autorių (Donati, 2003; Di Nicola, 2000; Folgheraiter, 2000), suteikia galimybę:

- pasijusti kompetentingam;
- gebančiam duoti;
- aktyviai veikiant kito labui atrasti savo teigiamų bruožų, kurie anksčiau nebuvo išryškėję;
- gauti socialinį pripažinimą tų, kuriems padedama grupėje;
- pastebėti savo ir kito žmogaus problemišką situaciją;

Taigi pagalba grupės nariui (arba nariams) tampa pagrindine savivalbos organizacijų rašytine ir žodine norma, įgaunančia ir svarbią simbolinę prasmę. Svarbu, kad pagalbos aktas kuria naują santykių koncepciją, kuri susijusi su tam tikromis vertybėmis, dvasiniais ir afekciniais elementais (Donati, 2002).

Savivalbos grupių istorija. Pirmosios tikrosios savivalbos grupės, užsiimančios medicinine ir socialine priežiūra, atsirado 1935-aisiais, kai Amerikoje sukuriamos anoniminių alkoholikų (angl. *Alcoholics Anonymous*) grupės, kurių tikslas – padėti žmonėms, turintiems priklausomybę nuo alkoholio. Idėja įkurti tokias pagalbos grupes priklauso dviem amerikiečiams alkoholikams, Bill ir Bob, kurie atsisakė neprofesionalaus ir neefektyvaus medicininio gydymo priemonių, o kai kartu susitikdavo, suprato, kad, pasidalinę savo problemomis, abu rasdavo jėgų negerti. Susitikimo, davusio pradžią dideliame anoniminių alkoholikų judėjimui, dėka buvo galima pasiekti rezultatų, kurie medicininio požiūriu nebuvo įmanomi.

Anoniminių alkoholikų judėjimas, per kelis dešimtmečius išplitęs visame pasaulyje, ini-

cijavo naują metodologinį modelį, kuris buvo adaptuotas ir panaudotas kitose pagalbos srityse, traktuojančiose pačias įvairiausias problemas, skirtingas nuo alkoholio vartojimo. Taip atsirado narkotikus vartojančiųjų, smurtaujančių tėvų, azartiniuose žaidimuose dalyvaujančiųjų grupės; kartu atsirado ir naujų psichinių ligonių gydymo metodų, besiremiančių savivalbos principais; buvo įkurtos savivalbos grupės ŽIV nešiotojams, bulimija sergantiesiems, kvaišalų vartotojams, širdies ligoniams, epileptikams, išsiskyrusiems asmenims, įtvėvams, bevaikėms poroms ir kt.

Istoriškai atsiradusi kaip ekonominio ir socialinio išgyvenimo būtinybė, šiuolaikinėje visuomenėje savivalba atsako į ne mažiau svarbias, kitokio pobūdžio reikmes: „kad atkurtų socialinę gerovę, kuri sudaro kokybinę žmogaus gyvenimo (išgyvenimo) dimensiją“ (Folgheraiter, 2001).

Savivalbos reiškinys, išplitęs Šiaurės Amerikoje, kuriai priskiriamos *self-help* kultūrinės ir politinės ištakos, skiriasi nuo Europos konteksto dėl vyraujančių skirtingų socialinės politikos modelių ir socialinės gerovės filosofinių koncepcijų. Mat praėjusio šimtmečio aštuntajame dešimtmetyje Europoje socialinė gerovė buvo valstybės atsakomybės erdvė, tuo tarpu Amerikoje ji buvo traktuojama kaip individuali piliečių atsakomybė (Folgheraiter, 2000).

Kita vertus, savivalbos judėjimo atsiradimas ir plitimas Europoje iš dalies priklausė nuo socio-sanitarinėje srityje taikomų teorinių ir metodologinių modelių krizės. Tokia krizė, S. Cecchi nuomone, kilo ir dėl to, kad daugelis socialinės srities mokslininkų bei praktikų suvokė, kad tradiciniai modeliai tiek koncepcijos, tiek praktinės veiklos požiūriu yra riboti vis kompleksiškesnės realybės ir socialinių problemų atžvilgiu (Cecchi, 2000).

Svarbu pažymėti, kad Italijoje dėmesys savivalbai atsirado dar vėliau negu kitose Euro-

pos valstybėse, devintąjį dešimtmetį, jis ypač ryškus Šiaurės Italijoje (Lombardijos regione): tikėtina, kad šalies Šiaurės regione buvo palankesnė solidarumo ir bendrystės kultūra, kurioje priimtinas dalyvavimas savivalbos grupėje, ir socialinė politika, teigiamai vertinanti savivalbos judėjimo vaidmenį socialinės paramos kontekstu.

Daugelio autorių teigimu (Donati, Folgheraiter), Italijoje savivalbos grupių išplitimas siejamas su šiais veiksniais:

- iškilusiomis sveikatos apsaugos problemomis, kurioms spręsti be medicininės intervencijos, reikia ir socialinių išteklių, t. y. šių veiksnių pagrindas – prasmingi ir ugdomieji ryšiai;
- didėjančia piliečių, kuriuos socialinio gyvenimo demokratinė atmosfera paskatino vis labiau įsitraukti į sveikatos ir socialinės apsaugos procesus, iniciatyva;
- socialinių darbuotojų ir kitų pagalbos specialistų susidomėjimu savivalbos metodika ir jos taikymu praktikoje; tokiu būdu jie tapo aktyvūs šios patirties skleidėjai ir iniciatoriai.

O tai paskatino naujų teorinių modelių evoliuciją tradicinių disciplinų (medicinos, psichiatrijos, sociologijos, socialinio darbo) kontekstu. Šie modeliai suteikia naują ligos ir kančios traktavimo būdą, kuris paskatinamas humaniškumo ir deinstitucionalizavimo procesų. Būtent dėl savivalbos kultūros poveikio pradėta teigti, kad į žmogų negalima žiūrėti tik kaip į „biologinę mašiną“ (Di Nicola, 2000).

Svarbu pažymėti, kad Europos šalyse savivalbos iniciatyvos nėra traktuojamos kaip alternatyvios profesinei intervencijai, tai buvo būdinga daugumai JAV organizacijų. Europoje savivalbos grupės yra laikomos priemonėmis, priklausančiomis bendrai sveikatos priežiūros ir prevencijos strategijai, kurioje svar-

bų vaidmenį atlieka specialistai ir valstybės institucijos. Čia siekiama sukurti savivalbos grupių ir valstybės institucijų bendradarbiavimo ryšius, galima keistis ištekliais ir patirtimi. Toks bendradarbiavimo modelis išplito visoje Europoje, išskyrus Vokietiją, kur savivalbos judėjimas pasirinko separatistinį modelį, perimtą iš Jungtinių Amerikos Valstijų (Donati, 2000).

Savivalbos grupių tipai. Mokslinėje literatūroje minimi savivalbos grupių tipai yra sudaryti remiantis įvairiais kriterijais: pagal grupių veiklos tikslus ar pobūdį, dalyvių ypatybes, problemas, santykius su socialinėmis tarnybomis ir kt. Remiantis P. R. Silverman (1999), Secondulfo D., S. Cecchi, Di Nicola (2000) išskirtini šie grupių tipai:

1. *Grupės, kurios teikia pagalbą žmonėms įvairių kritinių situacijų atvejais*, pavyzdžiui, vaikams, turintiems negalia, našlėms, išsiskyrusioms, paliktoms motinoms ir kt. Šiose grupėse gaunama parama ir informacija, kaip „valdyti“ problemą. Dalyvaujančiųjų pagalbos poreikis iš pradžių būna labai stiprus, bet ilgainiui jis mažėja.

2. *Grupės, kurios siekia padėti dalyviams, turintiems nuolatinę socialinę stigmą*. Į šią kategoriją įeina homoseksualai, taip pat asmenys, turintys ryškių fizinių sutrikimų, buvę kaliniai ir psichikos ligoniai. Šios grupės padeda asmenims priimti socialinę stigmą ir gyventi su ja, sustiprinti savigarbą, siekti viešosios nuomonės pasikeitimo. Asmenys šiose grupėse gali dalyvauti ir visą gyvenimą.

3. *Grupės, kuriose dalyvauja asmenys, turintys vienokią ar kitokią priklausomybę*: nuo alkoholio, narkomanijos, rūkymo ir t. t. Šios grupės padeda žmonėms atkurti elgsenos pusiausvyrą ir kai kuriais atvejais išsilaisvinti iš priklausomybės.

4. *Šeimų ir artimųjų savivalbos grupės*. Jų tikslas – tiesiogiai paremti šeimą, atsiduriančią kritinėje situacijoje, paveiktas kokio nors

įvyko, sustiprinti šeimos narių santykius. Skirtingai nuo tradicinio *self-help*, šiose programose interesų objektu tampa paskirų šeimos komponentų bei jų ir socialinės aplinkos, kuriai jie priklauso, santykiai. Susidūrusi su problema, šeima pasirenka ją spręsti kartu, traktuodama problemą kaip sunkumą ar trukdį, susijusį su visu šeimos branduoliu. Todėl tikslas nėra pašalinti trukdį arba nepageidaujamą elgesį, bet pagerinti šeimos santykių kokybę.

Italijos savivalbos grupių tyrimo organizavimas

Tyrimo eiga. Buvo atlikti šeši pusiau struktūriniai interviu su respondentais iš trijų Italijos Lombardijos regiono savivalbos grupių: interviu dalyvavo po vieną ekspertą ir po vieną dalyvį iš kiekvienos grupės. Respondentai buvo atrinkti tikslinės atrankos būdu.

Interviu metu pasinaudota holistiniu principu, t. y. asmuo buvo stebimas ir analizuojamas įvairiapusiškai, atsižvelgiant į tai, kad kiekvienas subjektas yra daugiau negu atskirų dalių suma (Bailey, 1995).

Interviu vedėjas respondentams pateikė pagrindinius klausimus-temas. Naudota tokia interviu forma, kuri dalyvius skatino laisvai išsipasakoti. Dalyviams atsakant nepilnai arba nukrypstant nuo temos, buvo pateikiama papildomų klausimų.

Interviu dalyvavo šie respondentai:

- A – šeimų, globojančių vaikus, grupės vadovė, socialinė pedagogė, pati su vyru yra globėjai. Ši savivalbos grupė priklauso asociacijai „Famiglie per accoglienza“ (*Priimančios šeimos*), veikiančiai dešimt metų. Asociacijos filialų yra ir kituose Italijos miestuose.
- B – šeimų, auginančių neįgalius vaikus, grupės vadovė, socialinė darbuotoja. Grupė priklauso asociacijai „Oltre a noi“ (*Aukš-*

čiau už mus...), įsikūrusioje Milane ir Bergame, veikia septynerius metus.

- C – psichologė, vadovauja tėvų, auginančių probleminius vaikus, savivalbos grupei, kuri priklauso asociacijai „Arc-en-ciel“ (*Vaivorykštė*), įsikūrusiai prieš metus ir veikiančiai Milane.
- D – šeimų globėjų grupės dalyvė.
- E – neįgaliųjų vaikų šeimų grupės dalyvė.
- F – probleminių vaikų grupės dalyvė.

Tyrimo rezultatų analizė. Interviu analizuoti remiantis kokybine duomenų analize, mokslininkų (Bailey, 1995; Cordano, 2003; Guala 2000) teorinėmis nuostatomis. Respondentų atsakymai buvo įrašyti į garsajuoste ir perrašyti kaip nuoseklus tekstas. Interviu analizuoti trimis etapais: 1) visų respondentų atsakymai buvo selektyviai sukoduoti, kad būtų galima tiksliai nustatyti žodžio, sakinio ar pastraipos vietą; 2) žodžiai, sakiniai, pastraipos sugrupuoti į kategorijas pagal respondentams pateiktus klausimus-temas; 3) atrinkti žodžiai, sakiniai, pastraipos sukonkretinti, interpretuotas atsakymų turinys.

Išanalizavus šešis interviu trimis etapais, interpretacijos buvo lyginamos ir apibendrintos.

Interviu analizės duomenys suskirstyti į kategorijas pagal traktuotas temas, kurios leido atskleisti savivalbos grupių veiklos poveikį dalyvių asmeniniam ir bendruomeniniam gyvenimui.

1. Grupės veiklos ir dalyvių įsitraukimo pradžia. Ekspertų buvo teirautasi apie grupės susikūrimą ir veiklos pradžią, dalyvių klausima, kaip jie sužinojo apie grupę ir pradėjo joje dalyvauti. Šiais klausimais siekta sužinoti apie reiškinių sklaidą visuomenėje, prieinamumo ir įsitraukimo galimybes.

Iš ekspertės (A) pasakojimo sužinota, kad šeimų, globojančių vaikus, grupė įsikūrė 1982 metais pačių šeimų iniciatyva, kadangi jos turėjo poreikį susiburti ir ypač padėti vienos ki-

toms išlaikyti motyvaciją. Ši grupė vėliau įkūrė asociaciją „Famiglie per accoglienza“ (*Primančios šeimos*). „Iš pradžių tai buvo paprasčiausia draugystė. Po to asociacija didėjo, atsirado naujų veiklos sričių ir grupių, veikla tapo labiau struktūruota, metodiška“, – pasakojo respondentė. Dabar asociacijos filialų yra beveik kiekviename Italijos regione, susikūrė ne tik šeimų globėjų ir tėvių grupės, bet ir šeimų, primančių į namus senelius, studentus, grupės, pastaraisiais metais susikūrė nauja savivalbos grupė – tėvų, auginančių Dauno sindromą turinčius vaikus.

Tėvų, auginančių neįgalius vaikus, grupės vadovė (B) pasakojo, kad grupė buvo sukurta socialinių darbuotojų asociacijos „Oltre a noi la vita“ (*Virš mūsų gyvenimas*), įsteigtos 1991 m., iniciatyva. Iš pradžių organizuotos paramos grupės neįgaliųjų tėvams ir artimiesiems, o vėliau (nuo 1996 m.), darbuotojams pasiūlius, pradėjo veikti savipagalbos grupės neįgaliesiems ir jų šeimos nariams. Respondentė pažymėjo, kad kai kurie nariai grupėje dalyvauja nuo grupės įsikūrimo pradžios, kiti įkūrė naujas savipagalbos grupes ir asociacijas, kurių veikla susijusi su parama neįgaliesiems.

Trečios grupės – šeimų, auginančių probleminius vaikus, vadovė (C) papasakojo, kad grupė susikūrė prie asociacijos „Arc-en-ciel“ (*Vai-vorykštė*), kuri apie dešimt metų vienija įvairaus profilio savivalbos grupes, pagrindiniu veiklos tikslu laikydama savivalbos judėjimo skatinimą darbuotojų iniciatyva: buvo išspausdinti skelbimai pagrindiniuose Milano dienraščiuose, teikiama informacija apie grupę radijo laidų metu. Tėvai, kurie susidomėjo kvietimu, kreipėsi ir pradėjo dalyvauti susitikimuose.

Atsakydama į klausimą grupių dalyviams apie įsitraukimo į grupės veiklą pradžią, šeimų globėjų atstovė (D) pasakojo, kad savivalbos grupę pradėjo lankyti prieš dešimt metų, paskatinta vienos draugės, kuri priklausė aso-

ciacijai „Famiglie per accoglienza“. Iš pradžių respondentė ir jos vyras lankė šeimų globėjų kursų, paskui perėjo į asociacijos savivalbos grupę, nors tada dar nepriėmė globoti vaikų.

Neįgaliųjų tėvų grupės dalyvė (E) teigė, kad pradėjo dalyvauti grupėje prieš trejus metus, pakviesta vienos savo draugės, „labiau iš mažumo negu iš asmeninio poreikio“.

Probleminių paauglių šeimų grupės atstovė susidomėjo pagalbos sau iniciatyva, perskaičiusi skelbimą laikraštyje. „Mane sudomino ir nuėjau pasižiūrėti“, – teigė respondentė.

Apibendrinant respondenčių atsakymus, galima daryti išvadą, kad grupės, nors ir būdamos pilietinės solidarumo ir savanorystės iniciatyvos, kūrėsi padedamos profesionalų. Interviu parodė, kad žmonės apie šias savivalbos grupes Italijoje gali sužinoti žiniasklaidoje, per organizacijų, kurioms priklauso grupės, viešus renginius, platinamą metodinę medžiagą ir informaciją, sienlaikraštinius skelbimus, taip pat per asmeninius kvietimus, kai dalyvaujantieji grupės veikloje, įsitikinę jos nauda, ima kviešti kitus žmones.

2. Grupės dalyvių motyvacija. Psichologijos moksle motyvacija yra apibūdinama kaip „žmogaus psichobiologinė būseną, kurios pagalba individas yra kreipiamas į tam tikro poreikio patenkinimą“ (Baroni, 2000, p. 142). Poreikį, kuris sudaro motyvacijos pagrindą, galima apibrėžti kaip „tam tikrų komponentų trūkumą aplinkoje arba pačiame žmoguje“ (ten pat). Kai kurie mokslininkai jį apibūdina kaip norą, troškimą, įtampą, siekį. „Dažnai tam tikro tipo poreikiai reikalauja ne vien materialaus atsakymo, bet tokio, kuris galėtų patenkinti pačius giliausius žmogaus troškimus“ (Vittadini, 1998, p. 57).

Visos respondentės pabrėžė, kad pagrindinė motyvacija – tai noras nebūti vieniems, bet pasidalyti su kitais savo problema. „Kai esi vienas, net ir mažos problemos smarkiai „padidė-

ja“. *Pasidalijimas problemomis su kitais padeda jų nedramatizuoti*“, – sakė globėjų grupės dalyvė (D). Neįgaliųjų šeimų atstovė (E) nurodė, kad grupė jai taip pat suteikia stabilumą ir užtikrintumą. Probleminių vaikų šeimų grupės narė (F) pagrindinę dalyvavimo motyvaciją apibūdina taip: „*Aš dalyvauju, kad galėčiau gyventi geriau. Grupė man suteikia postūmį eiti toliau, duoda kryptį*“.

Globėjų grupės atstovė papasakojo, kad yra dalyvavusi Milano savivaldybės organizuotoje globėjų šeimų savivalbos grupėje, tačiau joje įgyta patirtis nebuvo tokia reikšminga kaip „Famiglie per accoglienza“ asociacijoje. Į klausimą apie pagrindinę grupės dalyvavimo motyvaciją respondentė atsakė dalyvaujanti todėl, kad „*grupė suteikia ne tik „techninių“ patarimų, kaip reikia elgtis su globojamais vaikais, bet visų pirma padeda plačiau pasižiūrėti į problemas, į save, artimuosius, kitus asmenis*“.

Panašiai dalyvaujančių motyvaciją apibūdino ir ekspertai. Šeimų globėjų grupės vadovės (A) manymu, „*žmogus atėjęs į grupę, sutinka kitų žmonių, kurie išgyvena tą pačią patirtį, ir yra patenkinti. Pati pradėjau dalyvauti grupėje, nes sutikau žmonių ir mačiau, kad jiems tai buvo labai svarbu*“, – sakė respondentė. Be to, ekspertė pabrėžė, kad „*vieniems sunku būti globėjais, priimti vaikus į šeimą. Aš pastebėjau, kad grupė yra ta vieta, kur žmogus gali jaustis mylimas, suprastas*“.

Neįgaliųjų tėvų grupės vadovė (B) išskyrė kelis šeimų dalyvavimo grupėje motyvus: poreikį išsikalbėti ir būti išklaustiems; poreikį turėti vietą, kur galima pakalbėti savo problema; poreikį palyginti savo patirtį su kitais; „*norą žinoti, kaip kitas žmogus išgyvena vieną ar kitą problemą, kaip ją išsprendė; tikrumą, kad kitas, turintis tų pačių problemų, supras*“. Respondentės manymu, „*šie motyvai atsiranda iš giles grupės narių vienatvės, kurioje jie visi gyvena, dėl to, kad jie negali pasidalyti kitur savo emocijo-*

mis ir jausmais“. Neįgaliųjų tėvų vadovė pabrėžė, jog grupės nariai nesijaučia tinkamai priimami socialinių darbuotojų, kurie dažniausiai užsiima tik neįgaliųjų dokumentų tvarkymu. Toks teiginys rodo savivalbos reikšmingumą kitų pagalbos formų atžvilgiu.

Probleminių paauglius auginančių tėvų grupės vadovės (C) nuomone, žmonės susidomėjo savivalba, nes „*kiekvienas turėjo savyje aštrių klausimų, ‘neišrištų mazgų’ būtent santykiuose su vaikais, kentėjo dėl pastarųjų problemų*“. Taigi, jos manymu, pagrindinė dalyvių motyvacija – noras pasidalyti problemomis su kitais, kartu ieškoti sprendimo variantų.

3. Pagalba, kurią gauna grupės dalyviai. Visos respondentės pripažino, kad iš grupės gauna konkrečią pagalbą, ir galėjo ją įvardyti.

Globėjų šeimų atstovė (D) pagalbą apibūdino kaip draugijos paramą reikiama momentais, t.y. dalyvių pagalbą, vienų kitiems teikiamą kasdienybėje (pvz., palydėti vaikus į mokyklą arba kitur). „*Jeigu aš ar mano šeima turėtų kokią nors problemą, esu tikra, kad grupė man padėtų*“, – teigė respondentė.

Neįgaliųjų atstovė pabrėžė, kad gauna pagalbą, apimančią:

- pasidalijimą kasdieniais rūpesčiais ir džiaugsmiais;
- solidarumą su kitomis šeimomis;
- išsilaisvinimą iš kaltės jausmo;
- asmeninį augimą, brandumo ir sąmoningumo didėjimą;
- tikėjimą ateitimi;
- keitimąsi informacija.

Probleminių paauglių tėvų atstovė (F) teigė, kad grupėje galinti palyginti savo problemas su kitų dalyvių problemomis, mokytis iš kitų jas spręsti. Tai tarsi netiesioginė pagalba, kurią ji gauna „*pasakodama pati arba klausydamasi kitų, lygindama jų patirtį su savąja*“.

Interpretuojant respondenčių atsakymus, reikėtų pabrėžti, kad konkreti pagalba, kurią

gauna dalyvaunantieji grupėje, suteikia galimybę nuo „aš“ pereiti į „mes“, individualią, asmeninę patirtį pakeisti bendra, kolektyvine patirtimi, labiau toleruotina, labiau priimtina (Di Nicola, 2000).

4. Bendravimas ne grupės susitikimų metu. Interviu respondentų buvo teirautasi apie ryšius su grupės nariais. Be to, norėta sužinoti apie jų bendravimą ne grupės susitikimų metu, peržengiantį formalias grupės ribas, rodantį apie santykių gilumą, prasmingumą.

Pasak globėjų atstovės (D), grupė tapo vieninga draugija: „*Nors visi esame labai skirtingi, skirtingos ir mūsų šeimos, bet tikrai akivaizdu, kad esame labai vieningi. Visi tapome draugai*“. Kai respondentės pasiteirauta, kaip ir kada tai įvyko, ji atsakė, kad to numatyti neįmanoma, nes tai priklauso ne nuo charakterių ar pomėgių atitikties, bet veikia nuo aiškaus bendro tikslo, laiko ir vietos, erdvės, bendro gyvenimo.

Kita respondentė (E) pasakojo apie artimą draugystę su viena grupės dalyve, su kuria ji dažnai susitinka ir ne grupės užsiėmimų metu. Nors respondentė minėjo, kad su kitais grupės nariais neužmezgė glaudžių ryšių, buvo įsitikinusi, kad prireikus galėtų prašyti visų grupės narių pagalbos. Be to, pabrėžė, kad visada jautėsi labai gerai grupėje, nes buvo nuoširdžiai priimama „*besidalijančiųjų tomis pačiomis problemomis*“.

Trečios respondentės (F) nuomone, reikia laiko, kad atsirastų draugystė arba artimesni santykiai su kitais grupės nariais. „*Kol kas mes susitinkame grupėje ir mums to užtenka. Būtų galima dažniau susitikti ir ne grupėje, bet tam trūksta laiko, nes visi esame užsiėmę. Kartais pasikalbame telefonu*“. Ekspertų apklausoje tik globėjų šeimų grupės vadovė pabrėžė glaudžius grupės narių draugystės ryšius. Anot respondentės, tai galima suprasti iš to, kaip tarpusavyje bendraujama, koks yra poreikis susitikti ne grupės metu „*Kai šeimos ateina į susitiki-*

mus, jos labai nori išsikalbėti, išsilieti. Dažnai neužtenka grupės susitikimo. Tada aš siūlau šeimoms susitikti papildomai, ne grupės laiku. Jau tradicija tapo šeimų šeštadienio popietės su vaikais arba išvykos kartu“ – tvirtino respondentė. Tai, žinoma, padeda ne tik labiau susipažinti, bet ir suartėti.

Visų eksperčių, grupių vadovių, teigimu, glaudūs grupės ryšiai egzistuoja, o kai kurių asmenų bendravimas ne grupės metu rodo gilesnių ir intensyvesnių ryšių, bičiulystės poreikį.

Apibendrinant respondentų atsakymus, galima teigti, kad dalyvavimas savivalbos grupėje, kur yra sudaromos sąlygos suaktyvinti tą pačią problemą išgyvenančių ar išgyvenusių žmonių santykius, yra pirmas žingsnis išeiti iš socialinės atskirties arba jos išvengti (Di Nicola, 2000).

5. Asmeninio ir šeimos gyvenimo pokyčiai. Visos respondentės teigė, kad dalyvavimas savivalbos grupėje inicijavo asmeninio ir šeimos gyvenimo pasikeitimus. Juos galima sugrupuoti taip:

1) Situoktinių santykių ir santykių su vaikais pokyčiai. „*Prieš pradėdami dalyvauti „Famiglie per accoglienza“ savivalbos grupėje, mes buvome paskendę daugybėje mažų problemų ir, kai ateidavome į grupę, jautėme didelį kontrastą tam, ką pasakodavo šeimos. Jų istorijos buvo tikrai patrauklios, nors ir dramatiškos, stebino jų pozityvumas realybės atžvilgiu. Kėlė nuostabą tai, kaip jie laisvai kalbėjo apie sunkumus, nesėkmes. Mūsų šeimai tai buvo tikrai labai svarbu, ji labai pasikeitė šios patirties paveikta*“, – pasakojo globėjų grupės narė (D). Paklausta, kas konkrečiai pasikeitė šeimoje, respondentė paaiškino, kad pasikeitė situoktinių santykiai, bendravimas su vaikais. Nuo tada, kai ji ir jos vyras lanko grupę, jie kitaip supranta šeimos svarbą, jos užduotį, tapo mažiau reiklūs vaikams, bet dėmesingesni. Pasikeitė respondentės požiūris ir į tuos vaikus, kurie turi sun-

kumų mokykloje (respondentė dirba mokytoja – *tyr. pastaba*), kurie yra iš socialinės rizikos šeimų, kitaip nei jos kolegės, išmoko matyti teigiamų aspektų jų situacijoje, neteisti ir nevertinti jų gyvenimo neigiamai.

Ekspertų buvo teirautasi apie pasikeitimus, kuriuos jie pastebėjo grupės narių gyvenime arba kurie buvo papasakoti susitikimų metu.

2) Savivertės pokytis. Neįgaliųjų šeimų vadovė (B) teigė, jog yra „*akivaizdu, kad žmonės neišsprendžia problemų (pvz., negalios), bet matau pasikeitimą, kai jie pradeda suvokti, taip pat turi gyvenimą, pradeda save vertinti, savimi rūpintis.*“

3) Vienatvės silpnėjimas. Neįgaliųjų šeimų vadovės pastebėjimu, akivaizdus pasikeitimas dalyvaujančiųjų gyvenime įvyksta tada, kai jie nebesijaučia esantys vieni su savo problema. „*Žmonės ateina į grupę slegiami gilios vienatvės. Susitikę su tarnybų socialiniais darbuotojais, ne visada jie gali papasakoti savo istoriją, galbūt kartais jų pasiteiraujama daugiau informacijos, nes reikia pagreitinti kokią nors procedūrą, bet gilius kasdienybėje išgyvenamas emocijas kiekvienas laiko savyje.*“ Grupė tampa ta vieta, kur jie gali išsakyti savo emocijas, problemas, išgyvenimus, palyginti savo kasdienę patirtį su kitų patirtimi. „*Jie ima pripažinti, kad nėra vieniši*“, – teigė respondentė.

4) Kaltės jausmo atsikratymas. Šis pasikeitimas glaudžiai susijęs su savivertės pokyčiu. Neįgaliųjų grupės ekspertė pasakojo, kad daugelis tėvų iš pradžių jaučiasi labai kalti dėl vaikų negalios. Tokiam jų įsitikinimui susiformuoti turi įtakos visuomenės ir bendros kultūros požiūris, giminaičių ir artimųjų nuostatos. Grupės vadovė pastebėjo, kad laikui bėgant šeimos, susipažinusios su tokio pat likimo ir tas pačias problemas išgyvenančiomis šeimomis, pamažu sugeba atsikratyti kaltės jausmo. Tai, anot respondentės, keičia jų santykius šeimoje, visuomenėje.

5) Įgūdžių ir kompetencijos, kurių anksčiau dalyviai neturėjo, pripažinimas, santykių su socialinėmis tarnybomis pozityvumas. Neįgaliųjų šeimų vadovė pastebėjo, kad šeimos išmoko tolerancijos ir pakantumo palaikydamos santykius su socialinėmis tarnybomis. „*Anksčiau daug reikalaudavo, išreikšdavo nepasitenkinimą, pykdavo, trankydavo durimis, kai jiems kas nors nepatikdavo. Dabar jie pasakoja, kaip pasikeitė jų elgesys, jie daugiau ieško sąlyčio taškų ir bendradarbiavimo su socialiniais darbuotojais nei konfliktų, takoskyrų*“, – aiškino respondentė. Jos nuomone, toks pasikeitimas įvyko todėl, kad tėvai, dalyvaujantys grupėje, „*labai daug dirbo su savimi, kad nelaikytų savęs aukomis*“.

6) Gebėjimas klausytis ir išgirsti kitą. Iš pradžių yra didelis poreikis kalbėti, išsakyti savo problemas, ilgainiui išmokstama išklausyti kitus, įsigilinti į kito žmogaus poreikius ir problemas, galiausiai suteikti laiko ir erdvės jiems pasisakyti. Tokio sugebėjimo įgijimas svarbus, pasak neįgaliųjų tėvų grupės vadovės, pastebėta, kad tai turi įtakos santykiams šeimose, su neįgalioju vaiku, su socialiniais darbuotojais. „*Jie pakeitė santykių su socialinėmis įstaigomis pobūdį, nes anksčiau jiems nepasisekdavo susikalbėti ir gauti reikiamos pagalbos, galbūt todėl, kad jų santykių pobūdis buvo klaidingas*“, – teigė neįgaliųjų grupės vadovė.

7) Sąmoningumo šeimos poreikių atžvilgiu suvokimas. Vadovė teigė, kad šeimos pradeda suvokti, „*kokie yra jų poreikiai, nustoja gėdytis, nori dalyvauti visuomeniniuose procesuose, skleisti savivalbos kaip solidarumo kultūrą*“.

Globėjų grupės vadovės nuomone, dalyvaujančiojo grupėje pasikeitimą rodo jo pasitenkinimo, noro dalyvauti raiška. „*Supranti, kada žmogus pasikeičia, – tada, kai pradeda duoti klausimus. Grupėje išmokstama klausyti arba parodyti kitiems, kas tu esi, atskleisti savo ribotumą, kartais net blogį. Parodyti tai kitiems nėra*

savaime suprantamas dalykas. Tai didelis žingsnis, kurį žmonės žengia grupėje.“ Pasak respondentės, toks pasikeitimas įvyksta praėjus šiek tiek laiko, kai grupės nariai tampa artimesni, jais galima pasitikėti, atsiverti. Respondentė pabrėžė ir požiūrio į globojamą vaiką pasikeitimą: „Į jį pradedi žiūrėti su pagarba, vertini jo šeimą, jo šaknis. Problema neišnyksta, bet pradedi išvelgti tokius jos aspektus, kurių anksčiau nepastebėjai“.

Interviu išryškino svarbų savivalbos grupių aspektą – pasikeitimą, asmeninį pasikeitimą, kitaip suvokiant problemą, šeimos ir socialinių santykių, gyvenimo stiliaus procesus.

P. Di Nicola atkreipia dėmesį į tai, kad „visa savivalbos veikla gali būti traktuojama kaip socialinis ugdomasis procesas“. Šis procesas, autorės teigimu, pasireiškia vertybinių aspektų pasikeitimu ir pasidalijimu tarp dalyvių, skatinant prisiimti atsakomybę savo ir kito žmogaus gerovės atžvilgiu“ (2002, p. 191).

Kaip išryškėjo interviu, grupės veikla skatina ne tik dalyvaujančiųjų gyvenimo pasikeitimą, bet ir kultūrinį, vertybių pasikeitimą.

6. Bendruomeninės dimensijos atsiradimas ir didėjimas. Dalyvių buvo teirautasi apie dalyvavimą socialinėje veikloje ir ketinimus panaudoti savivalbos patirtį ateityje.

Neįgaliųjų grupės dalyvė (E) pati neišitraukė į visuomeninę veiklą dėl laiko stokos, tačiau minėjo, kad visada žavėjosi asmenimis, kurie nuo grupės susikūrimo pradžios sukūrė naujas savivalbos grupes ir net asociacijas savo bendruomenėse, dalyvauja įvairiuose nacionaliniuose ir tarptautiniuose renginiuose.

Globėjų šeimų atstovė (D) pasakojo, kad jų šeima dažnai kviečiama kalbėti apie savo patirtį asociacijos ir Milano savivaldybės renginiuose, parapijose. Į klausimą, kaip numato panaudoti savo patirtį, išgyventą savivalbos grupėje, atsakė, kad dalyvaus ir dar aktyviau kvies naujas šeimas prisidėti.

Probleminių paauglių (F) atstovė teigė, kad dar anksti kalbėti apie visuomeninę veiklą, kadangi grupė egzistuoja tik vienerius metus. Tačiau ateityje kartu su kitais grupės dalyviais norėtų surengti akcijas, kad pakviestų naujų narių arba organizuotų tokią grupę tėvams mokykloje.

Ekspertų interviu siekta sužinoti, kiek jų nuomone, dalyvavimas savivalbos grupėje turi įtakos socialiniam jos narių aktyvumui, kiek šie yra įsitraukę į bendruomeninę veiklą, užsiima savivalbos judėjimo sklaida visuomenėje.

Visos respondentės pažymėjo, kad, vykstant visuomeniniams pokyčiams, keičiasi ir šeimų gyvenimas. Jos yra aktyvesnės, tampa ne tik socialinės paramos projektų partnerėmis, bet ir aktyviai dalyvauja visuomenės gyvenime. Respondenčių teigimu, savivalbos grupių patirtis skatina tokių aktyvumą. Neįgaliųjų tėvų grupės vadovės nuomone, supratę savivalbos svarbą ir efektyvumą, grupės dalyviai atlieka svarbų šviečiamąjį darbą bendruomenėje, jų iniciatyva formuojama nauja pagalbos ir solidarumo kultūra. Pirmieji grupės dalyviai sukūrė asociacijas, savivalbos grupes tose vietose, rajonuose, kur gyvena. Jos skirtos ne tik neįgaliųjų šeimoms ir artimiesiems, bet ir kitų klientų grupėms – pagyvenusių žmonių, psichikos ligonių. „Dabar šeimos dalyvauja konferencijose, seminaruose, skaito pranešimus, noriai dalijasi su kitais savo patirtimi. Jos pripažįsta savo vertę. Su kai kuriais iš jų dalyvavome tarptautiniuose renginiuose Belgijoje, Olandijoje, Vokietijoje“, – pasakojo neįgaliųjų grupės vadovė.

Šeimų globėjų grupės vadovė kalbėjo apie tai, kaip dalyvavimas grupėje skatina atsiverti ir įsitraukti į platesnius socialinius, kultūrinius procesus. Šeimos dalyvauja įvairiuose renginiuose, susitikimuose, kuriuos dažniausiai organizuoja valstybinės institucijos, ir kviečia šeimas pasidalyti patirtimi. „Tai nėra tik paprastas įvykių papasakojimas, tai padeda palaikyti ir

stiprinti motyvaciją, nes reikia pagrįsti, įvertinti patirtį“, – sakė respondentė.

Probleminių paauglių grupės vadovė minėjo, kad grupės dalyviai įsitikino savivalbos svarba ir dabar stengiasi pakviesti į grupę naujų žmonių.

Atsižvelgiant į respondenčių atsakymus, galima tvirtinti, kad savivalbos grupės yra vienas iš bendruomenės išteklių, kurį galima panaudoti aktyvinant visuomenės pilietiškumą ir darant įtaką socialinei politikai.

Išvados

1. Savivalbos grupėse svarbi yra dalyvių motyvacija, galinti užtikrinti dalyvavimo stabilumą, lemti asmeninio ir bendruomeninio gyvenimo keitimąsi. Motyvaciją palaiko ir stiprina prasmingi ryšiai ir poreikių patenkinimas, patiriamas grupės veiklose. Priklausymas grupei padeda asmeninei brandai ir didinti sąmoningumą, skatina žmonių atsakomybę ir savarankiškumą

2. Savivalbos grupė tampa pasidalijimo gyvenimo patirtimi vieta, kuri apsaugo dalyvius nuo vienatvės ir socialinės atskirties; grupė

atsako į pagrindinį žmogaus poreikį priklausyti kitiems, jausti artumą su panašią problemą išgyvenančiais žmonėmis, kurti su jais prasmingus santykius. Taip grupė tampa draugija, peržengiančia grupės susitikimų ribas.

3. Dalyvavimas savivalbos grupėje turi teigiamą poveikį santykiams su artimais žmonėmis, skatina atvirumą aplinkai, didina socialinį ir pilietinį sąmoningumą.

Apibendrinant interviu gautą informaciją, būtų galima teigti, kad savivalba, skirta pirminio tinklo ryšiams sustiprinti, atlieka dvigubą funkciją:

- stiprina ryšius šeimos branduolyje;
- skatina naujų formų, pagrįstų ryšiais, atsiradimą visuomeninės kontekstu.

Abu lygiai yra glaudžiai susiję. Siekiant šeimos santykių kokybės pagerinimo, neišvengiamai, nors ir netiesiogiai, paveikiami ir bendruomeniniai ryšiai. Iš tikrųjų, mokslininkų teigimu, šeimos santykiai, kuriems būdingas solidarumas, skirtingumo priėmimas, noras bendradarbiauti siekiant gerovės, socialinis atvirumas, yra ištekliai, kurie „užkrečia“ ir socialinį kontekstą (Donati, 2003).

LITERATŪRA

1. Bailey K. D. *Metodi della ricerca sociale*. Bologna: Il Mulino, 1995.

2. Baroni M. R. *Sintesi di psicologia*. Milano: Antonio Vallardi Editore, 2000.

3. Cardano M. *Techniche della ricerca qualitativa*. Roma: Carocci, 2003.

4. Di Nicola P. *Prendersi cura delle famiglie*. Roma: Carocci, 2002.

5. Donati P. *Le politiche sociali sulla famiglia*. Roma: Carocci, 2002.

6. Donati P. *Sociologia delle politiche famigliari*. Roma: Carocci, 2003.

7. Folgheraiter F. *Teoria e metodologia del Servizio Sociale*. Milano: Franco Angeli, 2000.

8. Guay J. *L'autoaiuto, un rimedio all'affanno dei servizi pubblici*. Straipsnis. Animazione sociale. 1995/4.

9. Guala C. *Metodi della ricerca sociale*. Roma: Carocci, 2000.

10. Katz A. H. *Bender. Self-help groups in the modern world*. London, 1976.

11. Silverman P. R. *I gruppi di mutuo aiuto*. Trento: Erikson, 1999.

12. Secondulfo D., Cecchi S., Di Nicola P. *Trasformazioni sociali e nuove culture del benessere*. Milano: Franco Angeli, 2000.

13. Vittadini G. *Il non profit dimezzato*. Milano: Etas Libri, 1998.

ASPECTS OF THE SELF-HELP GROUPS ACTIVITIES – ITALIAN EXPERIENCE

Lijana Gvaldaitė

Summary

The article deals with the importance of the self-help groups as a new form of help that has appeared in the world 40–50 years ago, the article analyses the sources of the self-help phenomena and its development in the international context, the typology of the groups is presented. The half-structured interview of qualitative character with the experts and participants of the self-help groups in Lombardy (Italy) is discussed. The research is trying to find out the character of the support received by the Italian families participating in the self-help groups.

The research reveals that a self-help group beco-

mes the place where its participants can share needs and experience that protects them from loneliness and social exclusion; the group responds to the essential human need to depend to others, to feel close to the people with the same problems. On the basis of the research we can state that being in a group helps to increase personal maturity and consciousness, stimulates responsibility and independency. Additionally, participation in the self-help group has positive influence upon personal life and interrelations with close people, stimulates openness to the environment, increases social and civil consciousness and activity.

Gauta 2004 06 18

Printa 2004 06 30